

Brussel, 16 november 2022
(OR. en)

13070/22

**Interinstitutioneel dossier:
2008/0140(CNS)**

**SOC 537
ANTIDISCRIM 102
MI 700
JAI 1259
FREMP 196**

VERSLAG

van:	het voorzitterschap
aan:	het Comité van permanente vertegenwoordigers / de Raad
nr. vorig doc.:	13067/22
nr. Comdoc.:	11531/08 - COM(2008) 426 final
Betreft:	Voorstel voor een richtlijn van de Raad betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid - Voortgangsverslag

I. INLEIDING

De Commissie heeft op 2 juli 2008 een voorstel aangenomen voor een richtlijn van de Raad die erop gericht is de bescherming tegen discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid uit te breiden tot andere gebieden dan arbeid. Het voorstel voor een horizontale richtlijn gelijke behandeling vormt een aanvulling op de bestaande EG-wetgeving ter zake¹ en bevat een verbod van discriminatie op bovengenoemde gronden op de volgende gebieden: sociale bescherming, met inbegrip van sociale zekerheid en gezondheidszorg; onderwijs; en toegang tot goederen en diensten, met inbegrip van huisvesting.

¹ Met name de Richtlijnen 79/7/EEG, 2000/43/EG, 2000/78/EG en 2004/113/EG van de Raad.

Een grote meerderheid van de delegaties heeft het voorstel in beginsel verwelkomd, en vele delegaties steunen de doelstelling het bestaande juridisch kader te vervolledigen door alle vier de discriminatiegronden horizontaal aan te pakken.

De meeste delegaties hebben te kennen gegeven dat zij het belangrijk vinden gelijke behandeling als gedeelde waarde in de EU te bevorderen. Verschillende delegaties hebben in het bijzonder gewezen op de relevantie van het voorstel in het kader van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (UNCRPD). Sommige delegaties zouden evenwel liever ambitieuzere bepalingen inzake handicaps hebben gezien.

Hoewel overtuigd van het belang van discriminatiebestrijding, hebben bepaalde delegaties zich eerder al afgevraagd of het Commissievoorstel wel nodig is, omdat het volgens hen een inbreuk vormt op de nationale bevoegdheid voor bepaalde aangelegenheden en in strijd is met het subsidiariteits- en het evenredigheidsbeginsel. Bepaalde delegaties hebben ook om nadere toelichting gevraagd en zich bezorgd getoond over met name het gebrek aan rechtszekerheid, de bevoegdheidsverdeling en de praktische, financiële en juridische gevolgen van het voorstel.

Twee delegaties handhaven een algemeen voorbehoud bij het voorstel als zodanig.

In dit stadium handhaven alle delegaties een algemeen studievoorbehoud bij de tekst.

CZ en DK handhaven een parlementair voorbehoud. De Commissie steunt de pogingen een compromis te vinden, maar handhaaft vooralsnog een studievoorbehoud wat betreft eventuele wijzigingen in haar oorspronkelijke voorstel.

Het Europees Parlement heeft op 2 april 2009² advies uitgebracht in het kader van de raadplegingsprocedure. Door de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon op 1 december 2009 valt het voorstel thans onder artikel 19 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie; bijgevolg is eenparigheid in de Raad vereist, na *goedkeuring* door het Europees Parlement.

² Zie doc. A6-0149/2009. Alice Kuhnke (SE/Groenen/EVA) is als rapporteur aangewezen door het huidige Parlement.

II. BESPREKINGEN VAN DE RAAD TIJDENS HET TSJECHISCHE VOORZITTERSCHAP

Naar aanleiding van de besprekingen gedurende 2021 waarbij voornamelijk gekeken is naar de bepalingen betreffende handicaps³, heeft de Groep sociale vraagstukken⁴ de behandeling van het dossier voortgezet, uitgaande van een oriënterende nota⁵ en een nieuwe reeks tekstvoorstellen⁶ van het Tsjechische voorzitterschap.

In zijn oriënterende nota heeft het voorzitterschap de delegaties verzocht zich uit te spreken over de bepalingen in de meest recente versie van de tekst op grond waarvan de lidstaten het recht zouden krijgen een tijdelijke vrijstelling te vragen van de verplichting om in redelijke aanpassingen voor personen met een handicap te voorzien. De delegaties werd met name verzocht aan te geven of zij deze bepalingen verenigbaar achten met het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap (UNCRPD).

Voorts werd de delegaties verzocht de noodzaak tot een dergelijke vrijstelling te beoordelen in het licht van het feit dat de ontwerprichtlijn reeds voorschrijft dat er geen redelijke aanpassingen nodig zijn indien deze een onnodige of onevenredige last met zich meebrengen.

³ Zie doc. 9109/21 en doc. 14046/21.

⁴ Vergaderingen van 18 juli en 30 september 2022.

⁵ Doc. 10626/22.

⁶ Doc. 12063/22.

Een duidelijke meerderheid van de delegaties gaf te kennen (in sommige gevallen voorlopig) dat de voorgestelde vrijstelling zowel onverenigbaar is met het UNCRPD als onnodig. Een aantal delegaties benadrukte tevens dat de bestaande bepaling dat redelijke aanpassingen alleen nodig zijn indien zij geen onevenredige last met zich meebrengen, reeds een afdoende waarborg is. Een aantal andere delegaties gaf aan bereid te zijn naar verschillende oplossingsopties te kijken om tot de voor aanneming van de richtlijn vereiste eenparigheid van stemmen te komen. Weer andere delegaties gaven aan de gedachte achter de voorgestelde vrijstelling te willen onderzoeken, in het besef dat nog het nodige gedaan moet worden om het UNCRPD en de richtlijn met elkaar verenigbaar te maken. Een aantal delegaties nam een open standpunt in en benadrukte kwesties als de noodzaak tot flexibiliteit om de financiële lasten als gevolg van de in de richtlijn vervatte bepalingen inzake handicaps in de hand te houden, of bijvoorbeeld de noodzaak om uitzonderingen strikt uitzonderlijk, tijdgebonden, beperkt en gericht te houden.

Op basis van dit alles heeft het Tsjechische voorzitterschap een reeks tekstvoorstellen gedaan met de volgende hoofdelementen:

- a) schrapping van de bepaling op basis waarvan de lidstaten kunnen verzoeken om tijdelijke vrijstelling van de verplichting om in redelijke aanpassingen te voorzien (artikel 15, leden 1a tot en met 1c).
- b) toevoeging van een facultatieve aanvullende omzettingstermijn van 2 jaar (in totaal 6 jaar vanaf de inwerkingtreding van het voorstel) voor de verplichting om in redelijke aanpassingen voor personen met een handicap te voorzien (artikel 15, lid 2).
- c) toevoeging van een overweging met een toelichting voor de aanvullende omzettingstermijn (overweging 20c).

Een meerderheid van de delegaties en ook de Commissievertegenwoordiger steunden de schrapping van de mogelijkheid tijdelijke vrijstelling aan te vragen van de verplichting om in redelijke aanpassingen te voorzien. Een meerderheid van de delegaties steunde (of kon instemmen met) de voorgestelde verlenging van de omzettingstermijn voor de verplichting om in redelijke aanpassingen te voorzien. Andere delegaties en ook de Commissievertegenwoordiger deden dit echter niet, omdat naar hun mening het uit de verlenging voortvloeiende totaal van 6 jaar tot een buitensporig lange omzettingstermijn zou leiden. Een aantal delegaties gaf aan meer tijd nodig te hebben om de nieuwe tekstvoorstellen te bestuderen.

Enkele andere tijdens het Tsjechische voorzitterschap besproken punten:

Sommige delegaties herhaalden hun twijfels over de schrapping van de *toegankelijkheidsbepalingen* uit de richtlijn en vroegen om ambitieuzere handicapbepalingen. De Commissievertegenwoordiger was echter van mening dat de onderhavige richtlijn, die gericht is op discriminatie, niet de juiste plaats is voor concrete toegankelijkheidsbepalingen binnen het materiële toepassingsgebied.

Anderen vroegen om juridisch advies over de wisselwerking tussen de voorgestelde richtlijn en het UNCRPD.

Nadere bijzonderheden zijn terug te vinden in de documenten 11435/22 + COR 1 en 13067/22. De meest recente versie van de ontwerprichtlijn staat in de bijlage bij dit document.

III. CONCLUSIE

Hoewel er tijdens de besprekingen op basis van de meest recente tekst enige vooruitgang is geboekt, zijn er ontegenzeggelijk verdere besprekingen nodig voordat de vereiste eenparigheid in de Raad kan worden bereikt.

Voorstel voor een

RICHTLIJN VAN DE RAAD

**betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht
godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid**

DE RAAD VAN DE EUROPESE UNIE,

Gezien het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, en met name artikel 19, lid 1,

Gezien het voorstel van de Europese Commissie⁷,

Na toezending van het ontwerp van wetgevingshandeling aan de nationale parlementen,

Gezien de goedkeuring van het Europees Parlement⁸,

Handelend volgens een bijzondere wetgevingsprocedure,

⁷ PB C , , blz. .

⁸ PB C , , blz. .

Overwegende hetgeen volgt:

- (1) Overeenkomstig artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) zijn de waarden waarop de Unie berust eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van leden van minderheden, en hebben de lidstaten deze waarden gemeen. Overeenkomstig artikel 6 VEU erkent de Unie de rechten, vrijheden en beginselen die zijn neergelegd in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie ("EU-Handvest van de grondrechten"). Krachtens datzelfde artikel maken de grondrechten, als gewaarborgd door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voortvloeiend uit de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten, als algemene beginselen deel uit van het recht van de Unie.
- (2) Gelijkheid voor de wet en bescherming tegen discriminatie is een universeel recht dat wordt erkend door de Universele Verklaring van de rechten van de mens, het VN-Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, de Verdragen van de Verenigde Naties inzake burgerrechten en politieke rechten, respectievelijk inzake economische, sociale en culturele rechten, het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap (UNCRPD), het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en het Europees Sociaal Handvest, die door [alle] lidstaten zijn ondertekend. Deze richtlijn, en in het bijzonder de bepalingen betreffende toegankelijkheid en redelijke aanpassingen, eerbiedigt de fundamentele beginselen die worden erkend in het UNCRPD en het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld.

- (2a) De Unie is sinds 23 december 2010 partij bij het UNCRPD. De bepalingen van het UNCRPD maken, overeenkomstig artikel 216, lid 2, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), integraal deel uit van de rechtsorde van de Europese Unie, en de wetgeving van de Unie moet derhalve worden uitgelegd op een manier die verenigbaar is met het UNCRPD. Meer bepaald is in artikel 2 van het UNCRPD de weigering van redelijke aanpassingen opgenomen in de definitie van discriminatie, en zijn in artikel 9 verplichtingen inzake toegankelijkheid opgenomen. In haar mededeling over de Europese strategie inzake handicaps (2010-2020): Een hernieuwd engagement voor een onbelemmerd Europa, heeft de Commissie gepleit voor consistentie, om ervoor te zorgen dat het UNCRPD in de hele Unie effectief wordt uitgevoerd en heeft zij toegankelijkheid als een van de acht actieterreinen aangemerkt.
- (3) Deze richtlijn eerbiedigt de grondrechten en neemt de grondbeginselen in acht die met name zijn vastgelegd in het EU-Handvest van de grondrechten. Overeenkomstig artikel 10 van het EU-Handvest van de grondrechten heeft eenieder recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; bij artikel 21 is iedere discriminatie, met name op grond van godsdienst of overtuiging, een handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid verboden; en in artikel 26 wordt bevestigd dat personen met een handicap recht hebben op maatregelen die beogen hun zelfstandigheid te bewerkstelligen.
- (4) Het Europees Jaar van, respectievelijk, personen met een handicap in 2003, gelijke kansen voor iedereen in 2007, de interculturele dialoog in 2008 en actief ouder worden en solidariteit tussen de generaties in 2012, heeft de aandacht gevestigd op zowel het voortbestaan van discriminatie als de voordelen van verscheidenheid.
- (5) De Europese Raad van Brussel van 14 december 2007 heeft in zijn conclusies de lidstaten verzocht de inspanningen ter voorkoming en bestrijding van discriminatie op en buiten de arbeidsmarkt te versterken.

- (5a) De Raad heeft op 21 februari 2011 in zijn conclusies herhaald dat de Europese Unie sterk hecht aan de bevordering en bescherming van de vrijheid van godsdienst en overtuiging zonder discriminatie. De Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten hebben op 17 juni 2011 in de Raadsconclusies de lidstaten en de Europese Commissie verzocht discriminatie van personen met een handicap te blijven bestrijden en het juridisch kader voor de bescherming tegen discriminatie op grond van een handicap te evalueren. Op 16 juni 2016 heeft de Raad in zijn conclusies de Europese Commissie verzocht de maatregelen in haar Lijst van acties ter bevordering van de gelijkheid van LHBTI te bevorderen.
- (6) Het Europees Parlement heeft in zijn resolutie van 20 mei 2008⁹ en zijn resolutie van 8 september 2015¹⁰ gevraagd om uitbreiding van de bescherming tegen discriminatie in de wetgeving van de Europese Unie.
- (6a) Discriminatie heeft niet alleen ernstige gevolgen voor individuen, maar ook voor de samenleving, onder meer voor het bruto binnenlands product, belastinginkomsten en sociale cohesie. De bescherming tegen discriminatie waarin deze richtlijn voorziet, kan bijdragen tot een betere gezondheidstoestand, betere onderwijsresultaten en, om al deze redenen, een toename van het bruto binnenlands product van de lidstaten.

⁹ Resolutie van het Europees Parlement van 20 mei 2008 over de vooruitgang op het gebied van gelijke kansen en non-discriminatie in de EU (omzetting van Richtlijnen 2000/43/EG en 2000/78/EG (2007/2202(INI)) (PB C 279 E, 19.11.2009, blz. 23).

¹⁰ Resolutie van het Europees Parlement van 8 september 2015 inzake de situatie van de grondrechten in de Europese Unie (2013-2014) (2014/2254(INI)) (PB C 316 van 22.9.2017, blz. 2).

- (7) In haar mededeling "Vernieuwde sociale agenda: kansen, toegang en solidariteit in het Europa van de 21e eeuw" heeft de Europese Commissie gesteld dat in samenlevingen waarin alle mensen als gelijkwaardig worden beschouwd, niemand door kunstmatige belemmeringen of discriminatie van welke aard ook ervan mag worden weerhouden deze kansen te benutten. Discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging, een handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid kan de verwezenlijking van de doelstellingen van de Unie zoals die zijn vastgelegd in de Verdragen ondermijnen, in het bijzonder de verwezenlijking van een hoge werkgelegenheid en van sociale bescherming, de verbetering van de levensstandaard en de kwaliteit van het bestaan, alsmede de vergroting van de economische en sociale cohesie en van de solidariteit. Zij kan ook de doelstelling van het wegwerken van belemmeringen voor het vrij verkeer van personen, goederen en diensten tussen de lidstaten ondermijnen. De Europese Commissie heeft in haar mededeling "Non-discriminatie en gelijke kansen: een vernieuwd engagement" en in haar aanbeveling over de oprichting van een Europese pijler van sociale rechten, nogmaals onderstreept en herhaald dat zij vastbesloten is discriminatie te bestrijden en gelijke kansen te bevorderen.

- (8) De bestaande wetgeving van de Europese Unie omvat drie wetgevingsinstrumenten die op artikel 13 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap zijn gebaseerd; dat artikel is inmiddels vervangen door artikel 19 VWEU. Het betreft Richtlijn 2000/43/EG¹¹, Richtlijn 2000/78/EG¹² en Richtlijn 2004/113/EG¹³, ter voorkoming en bestrijding van discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, een handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid. Deze instrumenten hebben het nut aangetoond van wetgeving in de strijd tegen discriminatie. Met name Richtlijn 2000/78/EG creëert een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, ongeacht godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid. Op andere gebieden dan arbeid bestaan er tussen de lidstaten evenwel verschillen wat de mate en de vorm van bescherming tegen discriminatie op die gronden betreft. Richtlijn 2000/43/EG beschermt personen tegen discriminatie op grond van ras of etnische afstamming bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, sociale bescherming en onderwijs, terwijl Richtlijn 2004/113/EG bescherming biedt tegen discriminatie op grond van geslacht bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, met uitzondering van media- en reclame-inhoud en van onderwijs.
- (9) Het doel van deze richtlijn is derhalve, wat betreft de discriminatiegronden, de mate en vorm van bescherming [...] op het gebied van arbeid en beroep uit te breiden met de in deze richtlijn bedoelde specifieke gebieden. Discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid moet daarom door de Europese Unie wettelijk verboden worden op een reeks gebieden buiten de arbeidsmarkt, zoals toegang tot sociale bescherming, toegang tot onderwijs en toegang tot en aanbod van goederen en diensten, waaronder huisvesting. Onder diensten wordt verstaan diensten in de zin van artikel 57 van het VWEU.

¹¹ Richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstamming (PB L 180 van 19.7.2000, blz. 22).

¹² Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep (PB L 303 van 2.12.2000, blz. 16).

¹³ Richtlijn 2004/113/EG van de Raad van 13 december 2004 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten (PB L 373 van 21.12.2004, blz. 37).

- (10) Krachtens Richtlijn 2000/78/EG is discriminatie bij de toegang tot beroepsopleiding verboden; ter aanvulling van deze bescherming moet het verbod op discriminatie verruimd worden tot onderwijs dat niet als beroepsopleiding wordt beschouwd.
- (11) Deze richtlijn moet de bevoegdheden van de lidstaten op het gebied van met name onderwijs, sociale zekerheid en gezondheidszorg onverlet laten. Zij mag evenmin afbreuk doen aan de essentiële rol en de ruime discretionaire bevoegdheid van de lidstaten om diensten van algemeen economisch belang te verrichten, te doen verrichten en te organiseren.
- (12) Onder discriminatie wordt ook verstaan directe en indirecte discriminatie, intimidatie, het geven van de opdracht tot discriminatie en weigering van redelijke aanpassingen aan personen met een handicap. Daarnaast wordt onder discriminatie ook meervoudige discriminatie verstaan.
- (12a) Van discriminatie is onder meer sprake wanneer een persoon minder gunstig wordt behandeld of wordt geïntimideerd vanwege een band die deze persoon heeft, of die als zodanig wordt gepercipieerd, met personen met een bepaalde godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid, of met organisaties die de bevordering van de rechten van die personen nastreven¹⁴. Van discriminatie is tevens sprake wanneer iemand minder gunstig wordt behandeld of wordt geïntimideerd vanwege godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid die men eenvoudigweg veronderstelt bij die persoon. Daarom is het passend in deze richtlijn expliciet te voorzien in bescherming tegen discriminatie op basis van een band (associatieve discriminatie) of aanname¹⁵.

¹⁴ Arrest van het Hof in zaak C-83/14, CHEZ Razpredelenie (Nikolova), 16 juli 2015, en arrest van het Hof in zaak C-303/06, Coleman, 17 juli 2008.

¹⁵ *Ibidem*.

- (12ab) Discriminatie op meervoudige gronden is discriminatie in welke vorm ook op basis van een combinatie van twee of meer van de volgende gronden, ook wanneer ze apart genomen geen discriminatie van de betrokkene zouden vormen: godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid. Discriminatie op meervoudige gronden moet worden erkend, om de complexe realiteit van discriminatiegevallen tot uiting te brengen en slachtoffers ervan beter te beschermen.
- (12b) Intimidatie is strijdig met het beginsel van gelijke behandeling, aangezien de slachtoffers ervan, niet op voet van gelijkheid met anderen toegang hebben tot sociale bescherming, onderwijs en goederen en diensten. Intimidatie kan verschillende vormen aannemen, waaronder ongewenste verbale, fysieke of andere niet-verbale gedragingen. Deze gedragingen kunnen als intimidatie in de zin van deze richtlijn worden aangemerkt wanneer zij worden herhaald of anderszins zo ernstig van aard zijn dat zij tot doel of gevolg hebben dat de waardigheid van een persoon wordt aangetast en een bedreigend, vijandig, beledigend, vernederend of kwetsend klimaat wordt gecreëerd.
- (13) Bij de toepassing van het beginsel van gelijke behandeling, ongeacht godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid, moet de Unie overeenkomstig artikel 8 VWEU, ernaar streven ongelijkheden op te heffen en de gelijkheid van mannen en vrouwen te bevorderen, met name omdat vrouwen vaak het slachtoffer zijn van discriminatie op meervoudige gronden.

Bij het opstellen of evalueren van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen die nodig zijn om aan deze richtlijn te voldoen, dienen de lidstaten er rekening mee te houden dat de gevolgen voor mannen en vrouwen verschillend kunnen zijn.

- (14) Feiten die doen vermoeden dat er sprake is van directe of indirecte discriminatie moeten ook in de toekomst beoordeeld worden door nationale rechterlijke of andere bevoegde instanties overeenkomstig de regels van de nationale wetgeving of praktijk. Deze regels kunnen met name inhouden dat indirecte discriminatie op enigerlei wijze, ook op basis van statistische en/of wetenschappelijke gegevens, kan worden aangetoond.
- (14a) Verschillen in behandeling op grond van leeftijd kunnen in bepaalde omstandigheden geoorloofd zijn indien zij objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel en de middelen voor het verwezenlijken van dat doel passend en noodzakelijk zijn. In dat verband dient het bevorderen van de economische, culturele of sociale integratie van personen uit specifieke leeftijdscategorieën als een legitiem doel te worden beschouwd. De middelen voor het verwezenlijken van dat doel, zoals het aanbieden van gunstiger toegangsvoorwaarden aan personen uit specifieke leeftijdscategorieën, dienen passend en noodzakelijk te zijn. Leeftijdgebonden maatregelen die mensen van een bepaalde leeftijd gunstiger voorwaarden bieden, zoals gratis of goedkoper gebruik van openbaar vervoer, musea of sportfaciliteiten, worden als verenigbaar met het beginsel van non-discriminatie beschouwd en vormen geen discriminatie op basis van leeftijd.
- (15)
- (15a)
- (15b) Klanten en bevoegde rechterlijke en klachteninstanties moeten het recht hebben om, op verzoek, informatie te ontvangen omtrent de redenen die als verklaring gelden voor verschillen in behandeling op grond van leeftijd of een handicap bij financiële diensten. De verstrekte informatie dient nuttig en voor een breed publiek begrijpelijk te zijn, en moet verschillen in het individuele risico voor de dienst in kwestie toelichten. Verleners van financiële diensten dienen evenwel niet verplicht te zijn commercieel gevoelige gegevens bekend te maken.

- (16) Eenieder beschikt over contractvrijheid, met inbegrip van de vrije keuze van een contractpartij voor een transactie. Deze richtlijn dient niet van toepassing te zijn op economische transacties door personen voor wie deze transacties het privéleven of het familie- of gezinsleven dienen.
- (17) Belangrijk is dat bij het verbod op discriminatie andere fundamentele rechten en vrijheden worden geëerbiedigd, overeenkomstig het EU-Handvest van de grondrechten en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, in het bijzonder de bescherming van het privé- en gezinsleven, de godsdienstvrijheid, de vrijheid van vereniging, de vrijheid van meningsuiting, de persvrijheid en de vrijheid van informatie. Deze richtlijn dient de nationale wettelijke bepalingen onverlet te laten die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn voor de openbare veiligheid, de handhaving van de openbare orde, het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de volksgezondheid en de bescherming van de rechten en vrijheden van derden.
- (17-a) Deze richtlijn brengt geen verandering teweeg in de verdeling van de bevoegdheden tussen de Europese Unie en de lidstaten, zoals vastgelegd in de Verdragen, mede op het gebied van onderwijs en van sociale bescherming. Zij doet evenmin afbreuk aan de essentiële rol en de ruime discretionaire bevoegdheid van de lidstaten om diensten van algemeen economisch belang te verrichten, te doen verrichten en te organiseren.
- (17a) Deze richtlijn heeft betrekking op de toepassing van het beginsel van gelijke behandeling in de toegang tot sociale bescherming en tot onderwijs en toegang tot en verstrekken van goederen en diensten, binnen de grenzen van de aan de Europese Unie verleende bevoegdheden. Het begrip "toegang" omvat niet het bepalen of iemand overeenkomstig het nationale recht en de nationale praktijk in aanmerking komt voor sociale bescherming of onderwijs, aangezien de organisatorische, financiële en inhoudelijke aspecten van het socialebeschermingsstelsel en het onderwijsstelsel, en ook de vraag of iemand gerechtigd is sociale bescherming of onderwijs te genieten, tot de verantwoordelijkheid van de lidstaten behoren.

(17b) Sociale bescherming in de zin van deze richtlijn dient sociale zekerheid, sociale bijstand, sociale huisvesting en gezondheidszorg te omvatten. Deze richtlijn dient dan ook van toepassing te zijn op alle rechten, aanspraken en uitkeringen op grond van de algemene of bijzondere regelingen betreffende sociale zekerheid, sociale bijstand en gezondheidszorg waarin bij wet is voorzien of waarbij de verstrekking rechtstreeks door de staat geschiedt dan wel door particuliere partijen. In dit verband moet de richtlijn van toepassing zijn op uitkeringen, verstrekkingen en diensten, ongeacht of de desbetreffende regelingen al dan niet op premie- of bijdragebetaling berusten. Tot de bovenbedoelde regelingen behoren bijvoorbeeld de in Verordening (EG) nr. 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad¹⁶ omschreven takken van sociale zekerheid, alsmede regelingen betreffende uitkeringen, verstrekkingen of diensten die worden verleend wegens een gebrek aan financiële middelen of het risico van sociale uitsluiting. Deze richtlijn is tevens van toepassing op aanvullende pensioenen die onder Richtlijn 2014/50/EU vallen.

(17c)

(17d)

(17e)

(17f) De exclusieve bevoegdheid van de lidstaten met betrekking tot de organisatie van hun socialebeschermingsstelsels omvat de bevoegdheid voor het opzetten, financieren en beheren van die stelsels en de daarmee verband houdende regelingen, alsmede de bevoegdheid voor het bepalen van de inhoud, het bedrag, de berekening en de duur van uitkeringen en diensten, en voor het bepalen van de voorwaarden om voor uitkeringen en diensten in aanmerking te komen, evenals voor het aanpassen van die voorwaarden om de overheidsfinanciën houdbaar te maken.

¹⁶ Verordening (EG) nr. 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels (PB L 166 van 30.4.2004, blz. 1).

- (17g) De exclusieve bevoegdheid van de lidstaten met betrekking tot de organisatie van hun onderwijsstelsels en de inhoud van het onderwijs en de onderwijsactiviteiten, met inbegrip van het onderricht in verband met specifieke behoeften, omvat de bevoegdheid voor het oprichten, financieren en beheren van onderwijsinstellingen, voor het ontwikkelen van leercurricula en andere onderwijsactiviteiten, voor het vaststellen van examenprocedures evenals voor het bepalen van de selectievoorwaarden, zoals leeftijdsgrenzen voor scholen, beurzen of cursussen.
- (17ga)
- (17h) Deze richtlijn is niet van toepassing op aangelegenheden die onder het familierecht vallen, zoals de burgerlijke staat en adoptie, en evenmin op de wetgeving inzake reproductieve rechten. Voorts laat zij het seculiere karakter van de staat, van overheidsinstellingen en -organen of van het onderwijs onverlet.
- (17i)
- (18)
- (19) Overeenkomstig artikel 17 van het VWEU eerbiedigt de Unie, en doet zij geen afbreuk aan, de status die kerken en religieuze verenigingen en gemeenschappen volgens het nationaal recht in de lidstaten hebben, en eerbiedigt zij tevens de status van levensbeschouwelijke en niet-confessionele organisaties.
- (19a) Personen met een handicap zijn onder meer personen met langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving. Het begrip "langdurig" in verband met het begrip handicap moet worden gezien vanuit de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie, in het bijzonder het arrest in zaak C-395/15.

- (19ab)¹⁷ Het beginsel van toegankelijkheid is vastgelegd in het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap. Dit verdrag bepaalt dat, teneinde personen met een handicap in staat te stellen zelfstandig te leven en volledig deel te nemen aan alle facetten van het leven, de lidstaten die partij zijn passende maatregelen moeten nemen om personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen de toegang te garanderen tot de fysieke omgeving, tot vervoer, informatie en communicatie, met inbegrip van informatie- en communicatietechnologieën en -systemen, en tot andere voorzieningen en diensten die zowel in stedelijke als in landelijke gebieden openstaan voor of verleend worden aan het publiek.
- (19b) Maatregelen om te waarborgen dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen toegang hebben tot de gebieden die onder deze richtlijn vallen, zijn van groot belang om volledige gelijkheid in de praktijk te verzekeren. Deze maatregelen dienen het opsporen en verwijderen van obstakels en barrières voor de toegankelijkheid te omvatten, alsmede het voorkomen van nieuwe obstakels en barrières. Maatregelen om de toegankelijkheid voor personen met een handicap te verzekeren, mogen geen onevenredige last opleggen. Toegankelijkheid wordt geacht op evenredige wijze te zijn verwezenlijkt indien personen met een handicap daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen toegang hebben tot de diensten die bepaalde gebouwen, voorzieningen, vervoersdiensten en infrastructuur het publiek geven of aanbieden, ook al kunnen ze geen toegang krijgen tot het hele gebouw of de volledige voorziening of infrastructuur.
- (19c) Deze maatregelen moeten gericht zijn op de toegankelijkheid van, onder meer, de fysieke omgeving, vervoer, informatie- en communicatietechnologie en -systemen, en diensten, binnen het toepassingsgebied van deze richtlijn. Dat het wellicht niet altijd mogelijk is de toegang te bieden in volledige gelijkheid ten opzichte van anderen, mag geen reden zijn om niet alle maatregelen te nemen voor een zo ruim mogelijke toegankelijkheid voor personen met een handicap.

¹⁷ Overweging later te herzien.

- (19ca) Op de gebieden die onder de richtlijn vallen, moeten er redelijke aanpassingen worden aangebracht, tenzij deze onevenredige lasten met zich meebrengen. Bij het UNCRPD is bepaald dat teneinde gelijkheid te bevorderen en discriminatie uit te bannen alle staten die partij zijn alle passende maatregelen moeten treffen om ervoor te zorgen dat in redelijke aanpassingen wordt voorzien. Onder "redelijke aanpassingen", als gedefinieerd in het UNCRPD, wordt verstaan: noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen. Richtlijn 2000/78/EG bepaalt dat de werkgever, naargelang de behoefte, in een concrete situatie passende maatregelen neemt om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang tot arbeid te hebben, in arbeid te participeren of daarin vooruit te komen dan wel om een opleiding te genieten, tenzij deze maatregelen voor de werkgever een onevenredige belasting vormen.
- (19cb) Maatregelen om in redelijke aanpassingen te voorzien leveren een belangrijke bijdrage aan de volledige gelijkheid van personen met een handicap op de onder deze richtlijn vallende gebieden. In het kader van een contractuele of andere betrekking van langdurige aard tussen de dienstverlener en de persoon met een handicap, kunnen structurele wijzigingen aan panden of uitrusting als een redelijke aanpassing worden beschouwd. Redelijke aanpassingen kunnen betrekking hebben op het aanpassen of wijzigen van het reguliere beleid en de gebruikelijke procedures en handelwijzen van de dienstverlener, het aanpassen van de toegangsvoorwaarden, en het verlenen van specifieke op de behoeften van een persoon met een handicap toegesneden assistentie om te komen tot gelijke resultaten.

- (19cc) De maatregelen tot uitvoering van redelijke aanpassingen zijn slechts verplicht zolang zij geen onevenredige belasting vormen. Vrijstelling van een of meer verplichtingen tot gelijke behandeling, om redenen van de onevenredige last die ze opleggen, moet slechts mogelijk zijn voor zover de vrijstelling niet verder gaat dan strikt noodzakelijk is om voor elk individueel geval die last te beperken. Onder maatregelen die een onevenredige last zouden opleveren moet worden verstaan maatregelen die een bijkomende organisatorische of financiële last opleggen die als buitensporig kan worden beschouwd vergeleken met het voordeel dat de last de betrokken perso(o)n(en) met een handicap naar verwachting zal opleveren. Er mag in elke beoordeling louter rekening worden gehouden met legitieme redenen.
- (19d)
- (19e) Wanneer is voldaan aan door de Unie vastgestelde gedetailleerde normen of specificaties betreffende toegankelijkheid of redelijke aanpassingen voor bepaalde goederen of diensten, moeten de eisen van deze richtlijn met betrekking tot toegankelijkheid of redelijke aanpassingen als nageleefd worden beschouwd.

- (20) Op sommige gebieden zijn in het Unierecht reeds gedetailleerde specificaties over toegankelijkheid en redelijke aanpassingen opgenomen. Dit soort specificaties zijn onder meer opgenomen in Verordening (EU) nr. 1300/2014 van de Commissie¹⁸, Verordening (EU) nr. 181/2011 van het Europees Parlement en de Raad¹⁹, Verordening (EG) nr. 1371/2007 van het Europees Parlement en de Raad²⁰ en Verordening (EG) nr. 1107/2006 van het Europees Parlement en de Raad²¹. Het Unierecht bevat ook reeds wettelijke voorschriften om de toegankelijkheid te waarborgen, maar geeft hiervoor geen specificaties of normen. Dit soort wettelijke voorschriften zijn vastgesteld bij onder meer Verordening (EU) nr. 1303/2013 van het Europees Parlement en de Raad²² en in Richtlijn 2014/24/EU van het Europees Parlement en de Raad²³. Artikel 7 van Verordening (EU) nr. 1303/2013 bijvoorbeeld schrijft voor dat de toegankelijkheid voor personen met een handicap een van de criteria is die bij de omschrijving van de door de fondsen medegefinancierde acties in acht moeten worden genomen.

¹⁸ Verordening (EU) nr. 1300/2014 van de Commissie van 18 november 2014 betreffende de technische specificatie inzake interoperabiliteit betreffende de toegankelijkheid van het spoorwegsysteem in de Unie voor gehandicapten en personen met beperkte mobiliteit (PB L 356 van 12.12.2014, blz. 110).

¹⁹ Verordening (EU) nr. 181/2011 van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 2011 betreffende de rechten van autobus- en touringcarpassagiers en tot wijziging van Verordening (EG) nr. 2006/2004 (PB L 55 van 28.2.2011, blz. 1).

²⁰ Verordening (EG) nr. 1371/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2007 betreffende de rechten en verplichtingen van reizigers in het treinverkeer (PB L 315 van 3.12.2007, blz. 14).

²¹ Verordening (EG) nr. 1107/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juli 2006 inzake de rechten van gehandicapten en personen met beperkte mobiliteit die per luchtvervoer reizen (PB L 204 van 26.7.2006, blz. 1).

²² Verordening (EU) nr. 1303/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 17 december 2013 houdende gemeenschappelijke bepalingen inzake het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling, het Europees Sociaal Fonds, het Cohesiefonds, het Europees Landbouwfonds voor plattelandontwikkeling en het Europees Fonds voor maritieme zaken en visserij en algemene bepalingen inzake het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling, het Europees Sociaal Fonds, het Cohesiefonds en het Europees Fonds voor maritieme zaken en visserij, en tot intrekking van Verordening (EG) nr. 1083/2006 van de Raad (PB L 347 van 20.12.2013, blz. 320).

²³ Richtlijn 2014/24/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 februari 2014 betreffende het plaatsen van overheidsopdrachten en tot intrekking van Richtlijn 2004/18/EG (PB L 94 van 28.3.2014, blz. 65).

(20-aa)

(20-a) Naast algemene anticiperende maatregelen om toegankelijkheid te waarborgen, leveren maatregelen om in redelijke aanpassingen te voorzien in individuele gevallen een belangrijke bijdrage aan de volledige gelijkheid, in de praktijk, van personen met een handicap op de onder deze richtlijn vallende gebieden. In het kader van een contractuele of andere betrekking van langdurige aard tussen de dienstverlener en de persoon met een handicap, kunnen structurele wijzigingen aan panden of uitrusting als een redelijke aanpassing worden beschouwd. Redelijke aanpassingen kunnen betrekking hebben op het aanpassen of wijzigen van het reguliere beleid en de gebruikelijke procedures en handelwijzen van de dienstverlener, het aanpassen van de toegangsvoorwaarden, en het verlenen van specifieke op de behoeften van een persoon met een handicap toegesneden assistentie om te komen tot gelijke resultaten. Maatregelen om in redelijke aanpassingen te voorzien mogen geen onevenredige last opleggen.

(20-b) De lidstaten worden aangemoedigd innovatieve maatregelen te ontwikkelen en toe te passen teneinde redelijke aanpassing te waarborgen.

(20aa) De in deze richtlijn vervatte bepalingen inzake redelijke aanpassing mogen degene die de huisvesting verstrekt er niet toe verplichten structurele wijzigingen in het pand aan te brengen of die wijzigingen te bekostigen. Overeenkomstig de nationale wetgeving en praktijk dient de persoon die de huisvesting verstrekt, dergelijke wijzigingen te aanvaarden indien ze anderszins worden bekostigd en geen andere onevenredige last opleggen.

(20ab) De verplichting van redelijke aanpassingen, op voorwaarde dat deze niet gepaard gaat met een onevenredige last, is vastgelegd in Richtlijn 2000/78/EG en in het UNCRPD. In het UNCRPD wordt tevens het belang erkend van toegankelijkheid om personen met een handicap in staat te stellen ten volle de mensenrechten en alle fundamentele vrijheden te genieten. Het verdrag stelt dat toegankelijkheid een algemeen beginsel is en verlangt van lidstaten die partij zijn dat zij passende maatregelen nemen om op voet van gelijkheid met anderen toegang te garanderen.

- (20b) Bij de beoordeling of maatregelen voor het waarborgen van toegankelijkheid of redelijke aanpassingen een onevenredige last opleggen, dient met een aantal factoren rekening te worden gehouden, waaronder de omvang, de middelen en de aard van de organisatie of onderneming, en de geraamde kosten van die maatregelen of de (technische en/of economische) levensduur van infrastructuren en voorwerpen die worden gebruikt om een dienst te verstrekken. Van een onevenredige last zou met name sprake kunnen zijn wanneer significante structurele veranderingen nodig zijn om toegang te bieden tot een roerend of onroerend goed dat op grond van zijn historische, culturele, artistieke of architectonische waarde krachtens nationale voorschriften wordt beschermd.
- (20c) (nieuw) Teneinde voldoende tijd te geven om te voorzien in de bij deze richtlijn verplichte redelijke aanpassingen voor personen met een handicap, is het passend voor deze maatregelen een langere omzettingstermijn vast te stellen.
- (21) Het discriminatieverbod mag geen afbreuk doen aan de handhaving of vaststelling door de lidstaten van maatregelen ter voorkoming of compensatie van de nadelen die worden ondervonden door een groep personen met een bepaalde godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid of met een combinatie van kenmerken in verband met die specifieke discriminatiegronden. Die maatregelen kunnen onder meer betrekking hebben op steun aan organisaties van en voor personen met een bepaalde godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid, wanneer die als hoofddoel hebben voor de economische, culturele of maatschappelijke integratie van deze personen te bevorderen, of in hun specifieke behoeften te voorzien.
- (22) Deze richtlijn stelt minimumvereisten vast en laat de lidstaten daarmee de keuze gunstiger bepalingen aan te nemen of te handhaven. De uitvoering van deze richtlijn mag niet als rechtvaardiging dienen voor achteruitgang ten opzichte van de bestaande situatie in de lidstaten.

- (23) Personen die op grond van godsdienst of overtuiging, een handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid zijn gediscrimineerd, dienen over adequate middelen voor rechtsbescherming te beschikken. Teneinde een hoger beschermingsniveau te verschaffen, dienen verenigingen, organisaties en andere rechtspersonen de bevoegdheid te krijgen om, mede namens of ten behoeve van slachtoffers een procedure in te stellen, onverminderd de nationale procedureregels betreffende vertegenwoordiging en verdediging in rechte.
- (24) De regels voor de bewijslast moeten worden aangepast in geval van kennelijke discriminatie; voor een effectieve toepassing van het beginsel van gelijke behandeling moet de bewijslast bij bewezen discriminatie opnieuw bij de verweerder komen te liggen. Het is evenwel niet aan de verweerder om te bewijzen dat de eiser een bepaalde godsdienst of overtuiging aanhangt, een bepaalde handicap, een bepaalde leeftijd of een bepaalde seksuele gerichtheid heeft.
- (25) Daadwerkelijke toepassing van het beginsel van gelijke behandeling vereist een passende rechtsbescherming tegen victimisatie.
- (26) In zijn resolutie over de follow-up van het Europees Jaar van gelijke kansen voor iedereen (2007) heeft de Raad ertoe opgeroepen het maatschappelijk middenveld, met inbegrip van organisaties die potentiële discriminatieslachtoffers vertegenwoordigen, de sociale partners en verdere betrokkenen zowel op Europees als op nationaal niveau volledig te betrekken bij het opstellen van het beleid en de programma's ter voorkoming van discriminatie en ter bevordering van gelijkheid en gelijke kansen.

- (27) De ervaring met de toepassing van Richtlijn 2000/43/EG, Richtlijn 2004/113/EG en Richtlijn 2006/54/EG²⁴ heeft geleerd dat de bescherming tegen discriminatie op de onder deze richtlijn vallende gronden gebaat zou zijn bij het bestaan in elke lidstaat van een of meer organen met bevoegdheid om de betrokken problemen te analyseren, mogelijke oplossingen te onderzoeken en de slachtoffers van discriminatie concrete bijstand te verlenen. In overeenstemming met het doel om het niveau en de vorm van bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afstamming uit te breiden tot de onder deze richtlijn vallende gronden, moeten de bevoegdheden van dit orgaan of deze organen ook betrekking hebben op de onder Richtlijn 2000/78/EG vallende gebieden. De lidstaten kunnen de op 22 juni 2018 aangenomen aanbeveling van de Commissie betreffende normen voor organen voor gelijke behandeling als richtsnoer gebruiken om ervoor te zorgen dat deze organen doeltreffend en onafhankelijk functioneren.
- (28) De lidstaten moeten het verzamelen van gegevens over gelijke behandeling en discriminatie bevorderen, met name voor het monitoren en evalueren van de doeltreffendheid van de maatregelen die zijn genomen om aan deze richtlijn te voldoen. De lidstaten kunnen daartoe, bijvoorbeeld, referentiepunten of meetbare doelstellingen bepalen, of kwalitatieve en/of kwantitatieve gegevens verzamelen. Voor de toepassing van deze richtlijn moet onder gegevens over gelijke behandeling en discriminatie worden verstaan alle informatie die nuttig en relevant is voor het beschrijven en analyseren van de toestand van de gelijkheid, in die zin dat zij aanwijzingen biedt over het bestaan en/of de mate van discriminatie en/of gelijkheid. De verzamelde gegevens kunnen betrekking hebben op referentiepunten zoals demografische en sociaaleconomische gegevens, op gegevens over feitelijke en ervaren ongelijkheden, op gegevens waarmee het huidige beleid kan worden geëvalueerd of op gegevens op basis van mensenrechtenindicatoren. Het verzamelen van gegevens dient in overeenstemming te zijn met de nationale wetgeving en praktijk, en met het toepasselijke Unierecht, in het bijzonder met het recht betreffende de bescherming van persoonsgegevens.

²⁴ Richtlijn 2006/54/EG van het Europees Parlement en de Raad van 5 juli 2006 betreffende de toepassing van het beginsel van gelijke kansen en gelijke behandeling van mannen en vrouwen in arbeid en beroep (PB L 204 van 26.7.2006, blz. 23).

- (29) De lidstaten dienen doeltreffende, evenredige en afschrikwekkende sancties vast te stellen voor inbreuken op nationale bepalingen die op grond van deze richtlijn worden vastgesteld. De sancties kunnen de vorm aannemen van administratieve of financiële sancties, zoals boeten of het betalen van een schadevergoeding, en van andere soorten sancties.
- (30) Aangezien het doel van deze richtlijn, namelijk het waarborgen van een gemeenschappelijk niveau van bescherming tegen discriminatie in alle lidstaten, door de lidstaten niet voldoende kan worden verwezenlijkt en derhalve vanwege de omvang en het effect van de voorgestelde actie beter op het niveau van de Unie kan worden bereikt, mag de Unie maatregelen nemen overeenkomstig het subsidiariteitsbeginsel, zoals bepaald in artikel 5 van het VEU. Overeenkomstig het in hetzelfde artikel neergelegde evenredigheidsbeginsel gaat deze richtlijn niet verder dan nodig is om dat doel te bereiken.
- (31) Overeenkomstig punt 34 van het Interinstitutioneel Akkoord over beter wetgeven van 13 april 2016²⁵ worden de lidstaten ertoe aangespoord om voor zichzelf en in het belang van de Unie hun eigen tabellen op te stellen die, voor zover mogelijk, het verband weergeven tussen deze richtlijn en de omzettingsmaatregelen, en om deze openbaar te maken.

HEEFT DE VOLGENDE RICHTLIJN VASTGESTELD:

²⁵ PB L 123 van 12.5.2016, blz. 1.

HOOFDSTUK I

ALGEMENE BEPALINGEN

Artikel 1

Doel

Deze richtlijn bevat een kader voor de bestrijding van discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging, een handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid, zodat in de lidstaten het beginsel van gelijke behandeling toegepast kan worden binnen het toepassingsgebied van deze richtlijn, en strekt tot bevordering van dat beginsel in arbeid en beroep, overeenkomstig Richtlijn 2000/78/EG.

Artikel 2

Het begrip discriminatie

1. Voor de toepassing van deze richtlijn wordt onder het "beginsel van gelijke behandeling" verstaan de afwezigheid van discriminatie op een van de in artikel 1 genoemde gronden.
2. Voor de toepassing van deze richtlijn wordt onder "discriminatie" verstaan:
 - a) directe discriminatie op een van de in artikel 1 genoemde gronden: de situatie waarin iemand minder gunstig wordt, is of zou worden behandeld dan een ander in een vergelijkbare situatie;
 - b) indirecte discriminatie op een van de in artikel 1 genoemde gronden: de situatie waarin een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze, personen met een bepaalde godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd, of seksuele gerichtheid in vergelijking met andere personen bijzonder benadeelt, tenzij de bepaling, maatstaf of handelwijze objectief wordt gerechtvaardigd door een legitiem doel en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn;

- c) intimidatie die verband houdt met een van de in artikel 1 genoemde gronden: de situatie waarin ongewenst gedrag plaatsvindt met als doel of gevolg dat de waardigheid van een persoon wordt aangetast en een bedreigend, vijandig, beledigend, vernederend of kwetsend klimaat wordt gecreëerd. Het begrip intimidatie kan in dit verband worden gedefinieerd overeenkomstig de nationale wetten en praktijken van de lidstaten;
- d)
- d-a)
- d-b) de opdracht tot het discrimineren van personen op een van de in artikel 1 genoemde gronden;
- e) het weigeren van redelijke aanpassingen voor personen met een handicap: de situatie waarin artikel 4a van deze richtlijn niet in acht wordt genomen;

3-a

- 3. Discriminatie in de zin van deze richtlijn omvat discriminatie op grond van een combinatie van de in artikel 1 genoemde discriminatiegronden, alsmede een combinatie van enerzijds een of meer van deze gronden en anderzijds een van de discriminatiegronden waartegen de bescherming krachtens Richtlijn 2000/43/EG en/of Richtlijn 2004/113/EG geldt.
- 4.
- 5.
- 6. Niettegenstaande de leden 1 en 2 kan voorkeursbehandeling op grond van leeftijd of handicap worden toegestaan indien deze objectief wordt gerechtvaardigd door een legitiem doel en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn.

6-a Voorkeursbehandeling ter waarborging van inclusie, integratie of participatie in de samenleving op voet van gelijkheid met anderen kan de vorm aannemen van gratis toegang, kortingen of preferentiële toegang voor beschermde groepen op basis van leeftijd of handicap, en kan uit hoofde van deze richtlijn worden toegestaan als een gerechtvaardigde, passende en noodzakelijke behandeling.

6a.

7. Niettegenstaande de leden 1 en 2 kunnen bij de verlening van verzekerings-, bank- en andere financiële diensten verschillen in behandeling worden toegestaan op grond van leeftijd of gezondheidstoestand die met de handicap van een persoon verband kunnen houden, mits deze verschillen objectief gerechtvaardigd worden door een legitiem doel en de middelen ter verwezenlijking van dat doel passend en noodzakelijk zijn, en louter voor zover de risicobeoordeling gebaseerd is op nauwkeurige, recente en relevante actuariële of statistische gegevens en voor zover daarin rekening wordt gehouden met de individuele situatie van degene die om de verzekerings-, bank- of andere financiële dienst verzoekt.

7a. Niettegenstaande lid 2 geldt een verschil in behandeling op grond van leeftijd bij de verlening van verzekerings-, bank- en andere financiële diensten niet als leeftijdsdiscriminatie indien de verschillen in premies en uitkeringen van personen objectief en redelijk worden gerechtvaardigd door een legitiem doel en de middelen ter verwezenlijking van dat doel passend en noodzakelijk zijn, en voor zover de risicobeoordeling gebaseerd is op nauwkeurige, recente en relevante actuariële of statistische gegevens en voor zover daarin rekening wordt gehouden met de individuele situatie van degene die om de verzekerings-, bank- of andere financiële dienst verzoekt.

8. Deze richtlijn laat de nationale wettelijke bepalingen onverlet die in een democratische samenleving passend en noodzakelijk zijn voor de handhaving van de openbare veiligheid en de openbare orde, de preventie van criminaliteit, de bescherming van minderjarigen, de bescherming van de volksgezondheid en de veiligheid, en de bescherming van de grondrechten en fundamentele vrijheden van anderen, waaronder de bescherming van het privé- en gezinsleven, het recht op vrijheid van godsdienst, vrijheid van vereniging, vrijheid van meningsuiting, persvrijheid, informatievrijheid en contractvrijheid. Deze richtlijn vormt geen beperking van de bevoegdheid van de lidstaten, noch een uitbreiding van de bevoegdheid van de Unie op de in dit lid genoemde gebieden.

Artikel 3
Toepassingsgebied

1. Binnen de grenzen van de aan de Unie verleende bevoegdheden, binnen de in lid 2 gestelde beperkingen, en met volledige inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel, de nationale grondwetten en de rechtstradities, is het verbod op discriminatie zowel in de openbare als in de particuliere sector, met inbegrip van publiekrechtelijke lichamen, op alle personen van toepassing met betrekking tot:

- a) toegang tot sociale bescherming voor zover zij betrekking heeft op sociale zekerheid, sociale bijstand, sociale huisvesting en gezondheidszorg.

Onder toegang krachtens dit punt wordt mede verstaan het proces van informatie zoeken, een aanvraag indienen en zich laten registreren, alsmede de feitelijke verstrekking van socialebeschermingsmaatregelen;

b)

- c) toegang tot onderwijs.

Onder toegang krachtens dit punt wordt mede verstaan het proces van informatie zoeken, een aanvraag indienen en zich laten registreren, alsmede de feitelijke toelating tot en deelname aan onderwijsactiviteiten;

- d) de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, waaronder huisvesting, die voor het publiek beschikbaar zijn.

Onder toegang krachtens dit punt wordt mede verstaan het proces van informatie zoeken, een aanvraag indienen, zich laten registreren, bestellen, reserveren, huren en kopen, alsmede de feitelijke verstrekking en het feitelijke genot van de goederen en diensten in kwestie.

2. Deze richtlijn is niet van toepassing op:

- a) aangelegenheden die onder het familierecht vallen, zoals de burgerlijke staat en adoptie en reproductieve rechten, noch op de daarmee verband houdende rechten op socialezekerheidsuitkeringen in verband met de burgerlijke staat;
- b) de organisatie en financiering van de socialebeschermingsstelsels van de lidstaten, met inbegrip van het opzetten en beheren van deze stelsels en verwante regelingen, en de inhoud, het bedrag, de berekening en de duur van uitkeringen en diensten, alsmede de voorwaarden om voor die uitkeringen en diensten in aanmerking te komen, zoals leeftijdsgrenzen voor bepaalde uitkeringen;
- c)
- d) de organisatie en financiering van de onderwijsstelsels van de lidstaten, met inbegrip van het opzetten en beheren van onderwijsinstellingen, de inhoud van het onderwijs en de onderwijsactiviteiten, de ontwikkeling van curricula, de vaststelling van examenprocedures en de voorwaarden voor het in aanmerking komen, zoals leeftijdsgrenzen voor scholen, beurzen of cursussen;
- e) verschillen in behandeling op grond van iemands godsdienst of overtuiging met betrekking tot de toelating tot onderwijsinstellingen met een godsdienst of overtuiging als grondslag, overeenkomstig de nationale wetten, tradities en praktijken.
- f) toegang tot en levering van goederen en diensten, waaronder huisvesting, die worden aangeboden in het kader van het privé- en gezinsleven, alsmede de in dat verband verrichte transacties.

3.
 - 3a. Deze richtlijn laat nationale maatregelen onverlet die het dragen van religieuze symbolen toestaan of verbieden, en beperkt de exclusieve bevoegdheid van de lidstaten ter zake niet.
4. Deze richtlijn laat de nationale wetgeving onverlet die het seculiere karakter van de staat, van staatsinstellingen of -organen, of van het onderwijs waarborgt, of betrekking heeft op de status en de activiteiten van kerken en andere organisaties met een godsdienst of overtuiging als grondslag, en beperkt de exclusieve bevoegdheid van de lidstaten ter zake niet.
5. Deze richtlijn heeft geen betrekking op verschillen in behandeling op grond van nationaliteit en doet geen afbreuk aan bepalingen en voorwaarden voor toegang en verblijf van onderdanen van derde landen en staatlozen tot c.q. op het grondgebied van de lidstaten, noch aan enige behandeling die het gevolg is van de juridische status van de betrokken onderdanen van derde landen en staatlozen.

Artikel 4

Artikel 4a

Redelijke aanpassingen ten behoeve van personen met een handicap

1. Om de eerbiediging van het beginsel van gelijke behandeling met betrekking tot personen met een handicap te garanderen, wordt op de in artikel 3 genoemde gebieden voorzien in redelijke aanpassingen.
2. Voor de toepassing van lid 1 wordt onder "redelijke aanpassingen" verstaan: noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen onevenredige of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap toegang tot socialebeschermingsmaatregelen, toegang tot onderwijs, en toegang tot en levering van goederen en diensten op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen binnen het toepassingsgebied van deze richtlijn.
3. De leden 1 en 2 vereisen niet dat wie huisvesting verstrekt, structurele wijzigingen in het pand aanbrengt of bekostigt. Overeenkomstig de nationale wetgeving en praktijk aanvaardt degene die de huisvesting verstrekt, dergelijke wijzigingen indien ze anderszins worden bekostigd en geen onevenredige last opleggen.
4. De bepalingen van dit artikel laten de bepalingen van het Unierecht inzake toegankelijkheid of redelijke aanpassingen met betrekking tot bepaalde goederen of diensten onverlet.

5. Bij de beoordeling of de maatregelen die nodig zijn om aan dit artikel te voldoen een onevenredige last zouden opleggen, wordt in het bijzonder rekening gehouden met:
- a) de omvang, de middelen, de aard en de netto-omzet en -winst van de plichtdrager;
 - aa) de nadelige gevolgen die het achterwege laten van de passende en noodzakelijke maatregel heeft voor de persoon met een handicap;
 - b) de geschatte kosten van de passende en noodzakelijke maatregel;
 - c) het geschatte nut voor personen met een handicap in het algemeen, rekening houdend met de frequentie en de duur van het gebruik van de betrokken goederen en diensten en met de frequentie en de duur van de relatie met de verkoper of dienstverstrekker;
 - ca) de hoogte van de overheidssteun waarover de plichtdrager kan beschikken om passende en noodzakelijke maatregelen te treffen;
 - d)
 - e) de historische, culturele, artistieke of architectonische waarde van het roerend of onroerend goed in kwestie; en
 - f) de veiligheid en de uitvoerbaarheid van de maatregelen in kwestie.

De last wordt niet onevenredig bevonden als hij in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het door de betrokken lidstaat gevoerde beleid inzake personen met een handicap.

2.

3.

Artikel 5
Positieve actie

1. Het beginsel van gelijke behandeling belet niet dat een lidstaat, om volledige gelijkheid in de praktijk te bewerkstelligen, specifieke maatregelen handhaaft of neemt om nadelen die verband houden met godsdienst of overtuiging, een handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid, te voorkomen of te compenseren.

Artikel 6
Minimumvereisten

1. De lidstaten kunnen bepalingen vaststellen of handhaven die voor de bescherming van het beginsel van gelijke behandeling gunstiger zijn dan de bepalingen van deze richtlijn.
2. De uitvoering van deze richtlijn vormt onder geen beding een reden voor de verlaging van het in de lidstaten reeds bestaande niveau van bescherming tegen discriminatie op de onder deze richtlijn vallende gebieden.

HOOFDSTUK II

RECHTSMIDDELEN EN HANDHAVING VAN RECHTEN

Artikel 7

Verdediging van rechten

1. De lidstaten zorgen ervoor dat eenieder die zich door niet-toepassing van het beginsel van gelijke behandeling benadeeld acht, toegang krijgt tot gerechtelijke en/of administratieve procedures, en wanneer zij zulks passend achten, ook tot bemiddelingsprocedures, voor de naleving van de uit deze richtlijn voortvloeiende verplichtingen, zelfs na beëindiging van de verhouding waarin deze persoon zou zijn gediscrimineerd.
2. De lidstaten dragen er zorg voor dat verenigingen, organisaties of andere rechtspersonen die er, overeenkomstig de in hun nationale recht vastgelegde criteria, een rechtmatig belang bij hebben dat deze richtlijn wordt nageleefd, namens of ter ondersteuning van de eiser met diens toestemming, met het oog op de naleving van de uit deze richtlijn voortvloeiende verplichtingen, gerechtelijke en/of administratieve procedures kunnen instellen.
3. De leden 1 en 2 laten de nationale regels betreffende de termijnen voor de instelling van een vordering aangaande het beginsel van gelijke behandeling onverlet.

Artikel 8
Bewijslast

1. De lidstaten nemen, overeenkomstig hun nationale rechtsstelsels, de nodige maatregelen om ervoor te zorgen dat, wanneer personen die zich door niet-toepassing te hunnen aanzien van het beginsel van gelijke behandeling benadeeld achten, voor de rechter of een andere bevoegde instantie feiten aanvoeren die discriminatie kunnen doen vermoeden, de verweerder dient te bewijzen dat het discriminatieverbod niet is geschonden.
2. Lid 1 belet de lidstaten niet voor de eiser gunstiger regels inzake de bewijslast in te voeren.
3. Lid 1 is niet van toepassing in strafprocedures.
4. De lidstaten hoeven lid 1 niet toe te passen in procedures waarin de rechter of een andere bevoegde instantie de feiten van de zaak onderzoekt.
5. Leden 1, 2, 3 en 4 zijn tevens van toepassing op alle gerechtelijke procedures die overeenkomstig artikel 7, lid 2, zijn ingesteld.

Artikel 9
Victimisatie

De lidstaten nemen in hun interne rechtsorde de nodige maatregelen op om personen te beschermen tegen een nadelige behandeling of nadelige gevolgen als reactie op een klacht of op een procedure gericht op de handhaving van het beginsel van gelijke behandeling.

Artikel 10

Verspreiding van informatie

De lidstaten dragen er zorg voor dat op hun grondgebied alle betrokkenen met passende middelen worden geïnformeerd over de uit hoofde van deze richtlijn vastgestelde bepalingen en over de betreffende reeds van kracht zijnde bepalingen.

Artikel 11

Dialoog met belanghebbenden

Met het oog op het bevorderen van het beginsel van gelijke behandeling moedigen de lidstaten de dialoog aan met belanghebbenden die er, overeenkomstig hun nationale wetgeving en praktijk, een rechtmatig belang bij hebben bij te dragen tot de bestrijding van discriminatie op de onder deze richtlijn vallende gronden en gebieden.

Artikel 12

Organen voor de bevordering van gelijke behandeling

1. De lidstaten wijzen een orgaan of organen aan voor de bevordering van gelijke behandeling van alle personen, ongeacht hun godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid. Deze organen kunnen deel uitmaken van instanties die op nationaal vlak zijn belast met de verdediging van de mensenrechten of de bescherming van de rechten van het individu.
2. De lidstaten dragen er zorg voor dat die organen onder meer bevoegd zijn om:
 - a) onverminderd het recht van slachtoffers en van de in artikel 7, lid 2, bedoelde verenigingen, organisaties of andere rechtspersonen, onafhankelijke bijstand te verlenen aan slachtoffers van discriminatie bij de afwikkeling van hun klachten betreffende discriminatie;
 - b) onafhankelijk onderzoek naar discriminatie te verrichten; en
 - c) onafhankelijke verslagen te publiceren en aanbevelingen te doen over elk onderwerp dat met discriminatie verband houdt.
- 3.

HOOFDSTUK III

SLOTBEPALINGEN

Artikel 13

Naleving

De lidstaten nemen de nodige maatregelen om te garanderen dat het beginsel van gelijke behandeling binnen het toepassingsgebied van deze richtlijn wordt nageleefd, en met name dat:

- a) alle wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen die met het beginsel van gelijke behandeling in strijd zijn, worden opgeheven;
- b) alle met het beginsel van gelijke behandeling in strijd zijnde bepalingen in contracten of overeenkomsten, interne reglementen van ondernemingen en regels die gelden voor verenigingen met of zonder winstoogmerk, nietig worden of kunnen worden verklaard of worden gewijzigd.

Artikel 14

Sancties

De lidstaten stellen de regels vast inzake de sancties die gelden voor inbreuken op de krachtens deze richtlijn vastgestelde nationale bepalingen, en nemen alle noodzakelijke maatregelen om ervoor te zorgen dat deze worden toegepast. De sancties kunnen het betalen van schadevergoeding omvatten, die niet mag worden beperkt door vooraf een maximumbedrag vast te stellen, en moeten doeltreffend, evenredig en afschrikkend zijn.

Artikel 14a

Gendermainstreaming

Overeenkomstig artikel 8 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie houden de lidstaten bij de uitvoering van deze richtlijn rekening met het streven de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen op te heffen en de gelijkheid van mannen en vrouwen te bevorderen.

Artikel 15

Uitvoering

1. De lidstaten doen de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in werking treden om uiterlijk op ... aan deze richtlijn te voldoen. [vier jaar na de vaststelling]. Zij stellen de Commissie daarvan onverwijld in kennis en delen de Commissie de tekst van die bepalingen mede.

Wanneer de lidstaten die bepalingen vaststellen, wordt in de bepalingen zelf of bij de officiële bekendmaking daarvan naar deze richtlijn verwezen. De regels voor de verwijzing worden vastgesteld door de lidstaten.

1a.

1b.

1c.

2. De lidstaten kunnen met betrekking tot artikel 4a besluiten de in lid 1 bedoelde omzettingstermijn met maximaal twee jaar te verlengen. Daartoe sturen zij de Commissie een kennisgeving van dit besluit en delen zij de desbetreffende omzettingsdatum uiterlijk [4 jaar na de vaststelling] mee.

2a.

3.

3a.

4. De lidstaten bevorderen het verzamelen van gegevens over gelijke behandeling en non-discriminatie. Het verzamelen van gegevens dient in overeenstemming te zijn met de nationale wetgeving en praktijk, en met het toepasselijke Unierecht, in het bijzonder met het recht betreffende de bescherming van persoonsgegevens.

Artikel 16

Verslag

1. De lidstaten verstrekken de Commissie uiterlijk [twee jaar na de datum in artikel 15, lid 1] en vervolgens om de vijf jaar, alle gegevens die de Commissie nodig heeft om voor het Europees Parlement en de Raad een verslag op te stellen over de toepassing van deze richtlijn.
2. In het verslag van de Commissie wordt, naar gelang van het geval, rekening gehouden met de standpunten van de nationale organen voor de bevordering van gelijke behandeling, belanghebbenden en het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten. Overeenkomstig het beginsel van gendermainstreaming worden in dat verslag onder meer de gevolgen van de maatregelen ten aanzien van vrouwen en mannen geëvalueerd. In het licht van de vergaarde informatie bevat het verslag zo nodig voorstellen voor herziening en actualisering van de richtlijn.

Artikel 17

Inwerkingtreding

Deze richtlijn treedt in werking op de dag van de bekendmaking ervan in het Publicatieblad van de Europese Unie.

Artikel 18

Adressaten

Deze richtlijn is gericht tot de lidstaten.